

SELÇUK İLETİŞİM
JOURNAL OF SELÇUK COMMUNICATION
JANUARY 2008



SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İLETİŞİM FAKÜLTESİ AKADEMİK DERGİSİ
OCAK 2008

ISSN 1302-2865

Sahibi

Prof. Dr. Halûk Hâdi SÜMER

Editör

Doç. Dr. Ahmet KALENDER

Editör Yardımcısı

Arş. Gör. Ahmet TARHAN

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Halûk Hâdi SÜMER Doç. Dr. Ahmet KALENDER Yrd. Doç. Dr. Caner ARABACI

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Korkmaz ALEMDAR (Gazi Ü.) Prof. Dr. Seyide PARSA (Ege Ü.)
Prof. Dr. Burhan AYKAÇ (Gazi Ü.) Prof. Dr. Filiz Balta PELTEKOĞLU
(Marmara Ü.)
Prof. Dr. Esra BİRYILDIZ (Marmara Ü.) Prof. Dr. Nurdoğan RİGEL (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. M. Naci BOSTANCI (Gazi Ü.) Prof. Dr. Şerif ŞİMŞEK (Selçuk Ü.)
Prof. Dr. Özden CANKAYA (Galatasaray Ü.) Prof. Dr. Nazmi ULUTAK (Anadolu Ü.)
Prof. Dr. Yalçın DEMİR (Anadolu Ü.) Prof. Dr. Çağatay ÜNÜSAN (Selçuk Ü.)
Prof. Dr. Uğur DEMİRAY (Anadolu Ü.) Prof. Dr. A. Haluk YÜKSEL (Anadolu Ü.)
Prof. Dr. Ahmet DURMAZ (Anadolu Ü.) Doç. Dr. Muhittin ACAR (Hacettepe Ü.)
Prof. Dr. Müge ELDEN (Ege Ü.) Doç. Dr. Birol AKGÜN (Selçuk Ü.)
Prof. Dr. Suat GEZGİN (İstanbul Ü.) Doç. Dr. M. Bilal ARIK (Gazi Ü.)
Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ (Gazi Ü.) Doç. Dr. Aytekin CAN (Selçuk Ü.)
Prof. Dr. H. İbrahim GÜRCAN (Anadolu Ü.) Doç. Dr. Ahmet Yalçın KAYA (Selçuk Ü.)
Prof. Dr. Nurettin GÜZ (Gazi Ü.) Doç. Dr. Abdullah KOÇAK (Selçuk Ü.)
Prof. Dr. Metin KAZANCI (Ankara Ü.) Doç. Dr. Aydemir OKAY (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Mehmet KESİM (Anadolu Ü.) Doç. Dr. Ayla OKAY (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Mehmet KÜÇÜKKURT (Gazi Ü.)
Prof. Dr. Aydın Ziya ÖZGÜR (Anadolu Ü.)

Kapak Tasarımı

Arş. Gör. A. Gani ARIKAN

Yazışma Adresi

Doç. Dr. Ahmet KALENDER
S.Ü. İletişim Fakültesi Kampus 42079 KONYA
Tel: 0.332. 223 36 71 Faks: 0.332.241 01 87
e-posta: kalender@selcuk.edu.tr

Selçuk İletişim hakemli bir dergidir. Ocak ve Temmuz aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır. Dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Kaynak göstermeden alıntı yapılamaz.

Selçuk İletişim Dergisi, TÜBİTAK/ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı'nda yer almaktadır.

İçindekiler

Aydemir Okay-Ayla Okay	5-14	Undergraduate and Graduate Public Relations Education in Turkey: A Quantitative Study Of Dissertations Contributions to Public Relations Field (1984-2007)
Çiğdem Şatır- Fulya Erendağ Sümer	15-25	Kurum İtibarının Bileşenleri Üzerine Bir Araştırma: Sağlık Hizmeti Üreten Bir Kamu Kurumunda İç Paydaşlar İtibarı Nasıl Algılıyor?
Deniz Taşçı- Erhan Eroğlu	26-34	Kurumsal İletişim Kalitesinin Oluşmasında Yöneticilerin Geribildirim Verme Becerilerinin Etkisi
Z. Beril Akıncı Vural- Mikail Bat	35-60	Kurum Kültürü Analizi: Reklam Hizmet Ajansına Yönelik Bir Araştırma
M. Kazım Sezgin	61-67	İletişim Biçimi ve Ortamı Olarak Görsel Kimlik
M. Nejat Özüpek- Ercan Aktan	68-79	Konya Emniyet Müdürlüğü Örneği'nde İşgören Motivasyonu ve Liderlik İlişkisi
H. Kemal Suher- N. Bilge İspir	80-94	Türk Dergi Reklamlarında Cinsellik: Önyargı Ya Da Gerçeğin Yansıması
Hüseyin Altunbaş	95-101	Pazarlama İletişimi ve Basketbol Pazarlaması "Basketbol Seyircisi Üzerine Bir Araştırma"
Atılım Onay	102-112	Ülke Orijini Kavramı ve Ülke İmajı
Ergun Tunçkan	113-120	Endüstrileşme Olgusu ve Endüstriyel Reklamcılık
Aytekin Can-Murat Aytaş	121-127	"Underground" Filmler ve Andy Warhol Sineması
N. Aysun Akıncı Yüksel	128-135	Taşra, Gelenek ve Toplumsal Cinsiyet: Dar Alanda Kısa Paslaşmalar
Mehmet Yılmaz-Güliz Uluç	136-151	"Hatırla Sevgili" Dizisindeki Temsili İle Bir Dönemin Anatomisi: 27 Mayıs 1960
Ahmet Oktan	152-166	Türk Sinemasında Hegemonik Erkeklikten Erkeklik Krizine: Yazı-Tura ve Erkeklik Bunalımının Sınırları
Mustafa Sözen	167-182	Anlatıcı Kavramı, Sinematografide Anlatıcı Tipolojisi ve Örnek Çözümlemeler
Murat Sadullah Çebi	183-198	Sembolik/Retoriksel Bir Eylem Olarak Dil'in Anlam İnşasındaki Aracılık İşlevi
Metin Işık	199-205	Görsel-İşitsel İletişim Alanının Düzenlenmesinde Yeni Eğilimler ve RTÜK
Necla Mora	206-218	Kendi -Öteki İletişimi ve Etnomerkezcilik
İbrahim Toruk	219-234	22 Temmuz 2007 Genel Seçimlerinde Siyasal Partilerin İnternet Sitelerine Bir Bakış

**“HATIRLA SEVGİLİ” DİZİSİNDEKİ TEMSİLİ İLE BİR DÖNEMİN ANATOMİSİ:
27 MAYIS 1960**

Mehmet Yılmaz* - Güliz Uluç**

“...ancak kefarecini ödemiş bir insanlık
geçmişine tümüyle sahip çıkabilir.” (Ginzburg 1996)

ÖZET

Çalışmada, ATV’de yayınlanan “Hatırla Sevgili” adlı “dönem dizisi”nde, medya tarafından yeniden değerlendirildiği/yeniden kurgulandığı haliyle Türkiye’nin belirli bir dönem -27 Mayıs 1960- politik geçmişine ilişkin temsil konu edilmektedir. Bir yandan söz konusu kısacık zaman diliminin politik tarihine, bu dönemde nelerin olup bittiğine değinilirken diğer yandan da, aslında bugünüümüzü ve geleceğimizi oluştururken geçmişimiz hakkında kendimize anlattığımız öyküler olan “temsil”in nasıl inşa edildiği etraflıca incelenmektedir.

27 Mayıs 1960’ı diğer anlatılarda yer etmiş olaylarla, tanıklıklarla, yeniden ve yeni sorularla kurmak, kısacası olayı olgusallaştırmak; politik sorunların içinde biriktiği alan olarak geçmiş ile bütünleşme ve geçmişe anlam sağlayan kapsamlı bir yöntem olarak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar sözcükler: Politik tarih, 27 Mayıs 1960, “Hatırla Sevgili”, temsil.

**THE ANATOMY OF A PERIOD WITH THE REPRESENTATION OF
“HATIRLA SEVGİLİ”: 27 MAY 1960**

“Humanity can completely claim to be the owner of the past
only if it suffers from the consequences of its actions.”

ABSTRACT

The matter “Hatırla Sevgili” discusses is Turkey’s political past in a definite time period (27 May 1960). The events taking part in this epochal serial have been evaluated and formed again. In “Hatırla Sevgili”, the political history of a very short time period in question and what had happened in that time are mentioned. On the other side, it is examined in detail while forming our today and future how the representation –namely the stories we told ourselves about our past- was reconstructed.

Rebuilding 27 May 1960 with the other narrations and witnesses ; shortly, making the event a real phenomenon , forms the aims of this study which provides the audience with becoming a united whole with their past and makes the past –a field in which there occurred political problems– much more meaningful.

Keywords: Political history, 27 May 1960, “Hatırla Sevgili”, representation

GİRİŞ

Türk politik tarihine dair çalışmaları incelediğimizde, literatürde (Türkçe-yabancı, resmî-gayri resmî, güncel-bilimsel) en temel tartışmalardan birinin 1960 dönemi etrafında oluştuğunu görmekteyiz. Belirli bir gruba hasredilmiş düşünceler doğrultusunda ve ne taraftan bakıldığına bağlı olarak; Demokrat Parti dönemini her açıdan öven, demokrasinin mü-

kemmel bir aşaması olarak gören yazarlar ve çalışmalarına karşın söz konusu dönemi her açıdan yeren ve demokrasi açısından yüz karası olarak gören yazarlar ve çalışmaları da bulunmaktadır (1). Her iki taraf için de kendi argümanlarını destekleyecek bol malzeme bulmak mümkündür. Gökhan Çetinsaya konuya ilişkin çalışmada saptama ve yorumlardaki karşılığın nedeninin “...Türkiye’de tarihin bir “iman/inanç alanı”, bir kutsal alan olarak algılanması,

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi

** Doç. Dr., Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi

kültürel-politik kimliğin bir parçası olarak görülmesi ve kendi dünya görüşümüzü ispat etmede bir araç olarak kullanılması...” olduğunu belirtir, dönem bugünkü Türkiye’de sahip olduğumuz kimliğe göre; sağcı ya da solcu oluşumuza göre ‘hüküm’ verilecek bir konu olarak ele alınır. Böylelikle “...Türkiye’deki siyasi/ideolojik/ kültürel bölünmede tarafların birbirleriyle hesaplaşmalarının zeminlerinden biri olarak görülür. İki taraf da kendi haklılığını tarihsel olarak ispat peşindedir” (Çetinsaya 2001: 140- 141).

“Bugün”ün kutuplaşmalarını, çatışmalarını ve kavgalarını adeta geçmişe teyellemeye...” yönelik olarak burada yapılan, düşünsel, epistemik bakımdan, “kendini tarihte aramak”, veya “kendine tarih aramak” tan başka bir şey değildir (Atay 2001: 162- 174). Politik/ ideolojik *içermelerdeki* yorumlama, Giovanni Vattimo’nun sözleriyle, “*’tarafsız’* bir gözlemcinin yaptığı bir betimleme değil, aksine, konuşmacıların eşit *biçimde* gerçekleştirdikleri ve sonuçlarının da ona göre değiştiği diyaloga dayalı bir olaydır (Vattimo’dan aktaran Oktay 1995: 42- 43).

Dönemi olumlayan veya olumsuzlayan/övgü veya yergi şeklindeki iki kesin çizgi ve uç görüş dışında, kanımızca, günah ve sevaplarıyla politik, kültürel ve sosyo-ekonomik sistemimizin, toplumumuzun bir ürünü olarak ele alınan “Hatırla Sevgili” adlı televizyon dizisi temsiliinde üçüncü bir çizgi de olasıdır. “Hatırla Sevgili” adlı televizyon dizisinin örnekleme oluşturduğu çalışmada tarihsel/dönemsel politik olaylar kronolojik olarak karşılaştırmalı bir perspektiften ele alınırken, izlenmeye çalışılan çizgi de budur: Tarihi yalnızca bir kurguya indirgemeden, olaylar değil olgularla geçmişin bizatihi kendisini görmeye çalışmak. Bunu yaparken geçmişin tümlüğü içinde bilinmesinin olanaklı olmadığını ayırdındayız. Walter Benjamin’in sözleriyle “geçmiş tarihsel olarak dile getirmek, o geçmişte nasıl olduysa, öyle bilmek değildir. Buna karşılık; bir tehlike anında parlayıverdiği konumuyla, bir anıyı ele geçirmek demektir. Tarihsel maddecilik için önemli olan, geçmişe ilişkin bir görüntüyü, bir tehlike anında tarihsel özneye ansızın gözüktüğü biçimiyle korumaktır” (Benjamin 1994: 35).

Çalışmada Ferro’nun “film (*bizim ilavemiz ile çalışma bağlamında bir kitle iletişim aracı ü-*

rünü olarak televizyon dizileri de yapılan saptamalardan hisse almaktadır) ister gerçeğin görüntüsü olsun ya da olmasın, isterse gerçek ya da tümünden düşsel entrika olsun, Tarih’tir: postulatımız da şu: cereyan etmiş olan şey (ve neden olmasın, aynı şekilde cereyan etmemiş olan şey de) insanın inançları, niyetleri, imgeseli, en az Tarih kadar Tarih’tir” (Ferro 1995: 32) tespiti doğrultusunda ele alınan metin, 27 Mayıs’a uzanan politik olayların kronolojik sıralaması ekseninde deşifre edilmekte, böylelikle bir televizyon yapımı temsiliinde (temsilin doğal ya da kesişen bir şey değil sürekli bir inşa olduğunu ve farklı temsillerin de olabileceğini bilerek) dönem olarak 27 Mayıs Türkiye’sinin fotoğrafı çekilmeye çalışılmaktadır. Ferro’nun saptaması Mustafa Mutlu’nun “senaristler sakın, “Biz tarih yazmıyoruz” demesinler, çünkü bugün o diziyi izleyenlerin neredeyse dörtte üçü o günlerde hayatta bile değildi ve onlar için sizin “senaryo”nuz tarihin ta kendisi!” ifadesi ile de desteklenmektedir (Mutlu 2007).

Böyle bir çabanın temel motivasyonu Kurt ve Gladys Lang’ın çeşitli toplumsal olaylar hakkında kitle iletişim araçlarının etkisinden kaynaklanabilecek kuşaklararası farkı ölçebilmek için gerçekleştirdiği alan araştırması ile açıklanabilmektedir. 1989 yılında yapılan bu çalışmada yazarlar, tarihe ilişkin bilginin yaşanan deneyim ile toplumsal bellek arasında büyük bir farkla değiştiğini, toplumsal belleğin kitle iletişim araçlarından alınan bilgiler doğrultusunda belirlendiğini ileri sürmüşlerdir (Yazıcı 1997: 124). Tosch’a göre “tarih” sözcüğünün iki anlamı arasındaki ayrımın çok az kişi farkındadır: Bunlar bir yandan gerçekleşmiş olayları içeren tarih, diğer yandan gerçekleşmiş olanların kolektif “temsili”dir (Tosch 1997: 23). Çalışma bağlamında bu saptamayı yeniden okuyacak olursak söz konusu yapımlardaki temsiller olarak tarihe dair bilgi ve duygunun toplumların bilincinde bıraktığı izin ikinci anlamı karşıladığı ve ele alınan yapımlarda da kolektif temsiliin peşinde bulunduğu görülmektedir.

Kolektif temsil olgusu bağlamında, Tosch’un ortaya koyduğu ikinci anlamın izini sürerken, film (çalışma bağlamında bir başka kitle iletişim aracı ürünü olarak “Hatırla Sevgili” adlı televizyon dizisi) ve toplumsal tarih ilişkisinin bir söylemsel şifreleme süreci olarak kavran-

ması yaklaşımı (Ryan ve Kellner 1997: 34- 35) dizide işlerlik gösteren temsiller ile toplumsal hayatın yapısını ve biçimini belirleyen temsiller arasındaki bağlantıları görebilmek noktasında yol gösterici olmaktadır. Zira, Ryan ve Kellner'in saptamasıyla "filmler toplumsal yaşamın söylemlerini (biçim, figür ve temsillerini) şifreleyerek sinemasal anlatılar biçiminde aktarırlar. Sinema, ortamının dışında yatan bir gerçekliği yansıtan araçlar olmak yerine, farklı söylemsel düzlemler arasında bir aktarım gerçekleştirir" (Ryan ve Kellner 1997: 35). Hatırla Sevgili özelinde de Tosch'un ikinci anlamı paralelinde, 60'lı yıllarda politik yaşam, öncesi ve çok çeşitli bağlamlarda etkileri günümüze değin süren sonrası olarak 27 Mayıs askeri müdahalesi toplumsal yaşamın söylemleri olarak televizyon anlatısının ilkeleri ve yapımı üretenlerin seçimlerine göre, ki şifreleme ile tam da bu sürece atıf yapılmaktadır, anılan tarihsel dönem aktarılmaktadır. Ryan ve Kellner'ı destekler biçimde ve başlangıçta da ifade edilmeye çalışıldığı gibi aktarılan, pür anlamda tarihsel gerçeklik değil, farklı söylemsel düzlemler arasındaki geçiş(ler) olarak gerçekleşmiş olanların kolektif "temsili"dir (2).

İfade edilenler ekseninde, kişinin varoluşunun kendisine ve ait olduğu dünyaya ilişkin temsiller uyarınca biçimlendiğinin ve yaşamının, o kültüre egemen olan temsiller yoluyla toplumsal hayatını kuşatan figür ya da şekiller aracılığıyla tanımlanabildiğinin göz önünde bulundurulması (Ryan ve Kellner 1997: 35) doğrultusunda, tarihin de gelecek kuşakların belleğinde söz konusu yapımlar ile kendilerine aktarılan temsillerden izledikleriymişçesine yerini alması durumu kaçınılmaz olarak söz konusu olmaktadır.

"HATIRLA SEVGİLİ" VE TEMSİL

Toplumsal bellek, nostalji vb. sorunlarla "geçmişimiz" hakkında "bize" öyküler anlatan, geçmişin kamusal görüntüleri ve yorumlarını inşa eden kitle iletişim araçlarındaki temsiller arasında yadsınmaz bir bağ bulunmaktadır. Parçalanmış bir geçmişte yatan söylemsel bir bağla örülen dokunun bazı ilmiklerini çözebilme çabası çalışmanın amacını oluştururken kitle iletişim araçları tarafından inşa edildiği haliyle "dolayımlanmış" ve "gerçek" olanla ilişkisi oldukça karmaşık ve tartışmalı olan bir dünyada ("Hatırla Sevgili" adlı 'dönem dizisi'

özelinde gerçeklik iddiası yapımın hem toplumsal bellekte iz bırakma gücünü hem de ticari başarısını artıran bir faktör olarak algılanabilmektedir); psişik fantezilerimiz, korkularımız ve savunmalarımız doğrultusunda ekrandaki gerçekliğin düzenlenmesi ile oluşan Türkiye'nin dönemselsel politik geçmişine ilişkin temsil çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Medyanın geleneksel olarak tutucu olan bu tarz ile çalışıp kullandığı malzemeye farklı anlamlar verebileceği dikkate alınarak çalışmanın bu bölümünde dönemin kısa bir tarihsel özeti de -metinlerden oluşan bir literatüre öznelliklerine mesafe konularak başvurulmak suretiyle- kronolojik eksen olarak yer almaktadır.

Medyada "Hatırla Sevgili" ve benzeri temsiller kolektif anıların ve kimliklerin oluşmasında güçlü bir rol oynarken, kendileriyle ilgili yeni öyküler anlatan görüntülerle izleyicisinin gözleri önüne hafıza manzaraları sermektedir. "Anlık kamusal alanda" söylemi yapılandırma ve sağladığı zengin içerik ile "toplumsal bellek bankasına" veri sağlama gücüne sahip olan kitle iletişim araçları "Hatırla Sevgili" adlı televizyon dizisi ile -kimi zaman ahlaki'den çok ticari amaçlarla, aydınlatmadan çok eğlendirme saikiyle- duygusal bir aşk öyküsünün arka planında politik tarihimizden bir kesiti temsil etmektedir.

Öyküsü 17 Şubat 1959 günü Başbakan Menderes'i Londra'ya götüren uçağın Gatwick kasabası yakınlarında düşmesi olayıyla başlayan dizi, toplumun yaşadığı, belli ki unutmadığı, hatırladığı ve hatırlattığı 27 Mayıs 1960 gibi, her bakımdan toplumsal hareket ve ilişki biçimlerini müdahale nesnesi olarak değerlendiren bir politik rejim ve dönemin kronolojik olarak toplumsal bellekteki izlerini sürmektedir.

2006 yılında ATV'de yayımlanmaya başlanan Hatırla Sevgili'de olay örgüsü uçak kazasından beş ay sonra İstanbul Büyükkada'da başlar. "Aşk öyküsü" ve "politik yaşam" olmak üzere iki ana çizgiye ayrılacak dizide politik temsili analiz edebilmek bakımından aşk öyküsü kapsam dışı bırakılmaktadır. Dizinin ana karakterleri Şevket Gürsoy Cumhuriyet Halk Partili bir savcı; Rıza Ünsal, Demokrat Partili, Adnan Menderes'e yakın bir milletvekili olarak dönemin temel iki politik tarafını temsil et-

mektedir. Her iki karakter de tarihsel olaylar içine, olayların içindeki gerçek kişilermişçesine iliştilmişlerdir. Daniel J. Walkowitz’in de desteklediği biçimde tarihi dramlarda “kavramsal yapı korunduğu sürece” detaylarda oynama yapılabilmektedir (Toplin 1988: 1224). Yapılan budur ve bu durum olayların ve tarafların net bir şekilde anlaşılması bakımından önemli ve başarılı bir manipülasyon olarak değerlendirilebilir.

KRONOLOJİK ÇİZGİ EKSENİNDE 27 MAYIS 1960 MÜDAHALESİ VE “HATIRLA SEVGİLİ”: KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ

60’lı yıllarda politik yaşam denildiğinde Demirkırat adlı belgeseldeki ifadesiyle “bir demokrasinin doğuş öyküsü” paralelinde, öncesi ve çok çeşitli bağlamlarda etkileri günümüze değin süren sonrası olarak 27 Mayıs askeri müdahalesi akla gelmektedir. Tüm bu gelişmelerde de bu döneme damgasını vuran Demokrat Parti’nin seçimlerden galip çıktığı 1950 yılı ilk kilometre taşı olarak karşımıza çıkmaktadır. 1946 yılı başında dönemin tek partisi Cumhuriyet Halk Partisi’nden kopan (*sine-i millete dönen*) Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, M. Fuat Köprülü ve arkadaşlarının kurulan Demokrat Parti çok partili rejimin ilk seçimi olan tartışmalı 1946 seçiminde iktidara gelemese de önemli bir başarı elde etmesinin ardından Türkiye tarihinde siyasi iktidarın ilk kez özgür seçimlerle el değiştirdiği 14 Mayıs 1950 seçiminde ezici bir çoğunlukla iktidara gelir.

“İnsanların olduğu gibi toplumların da tarihlerinde dönüm noktaları vardır. Bu dönüm noktaları bazen sessizce, kendiliğinden çalar kapıyı, bazen de korkunç bir gök gürlemesi gibi patlar.

1950 yılı Türkiye için işte böyle bir dönüm noktasıydı. 27 yıllık yorgun bir iktidara karşı içten içe kaynayan bir toplumsal tepki, 1950 baharında patladı. Toplum, çeyrek yüzyıllık kabuğunu çatlattı. Hem de sokaklarda kan akıtarak değil, sandıklarda oy kullanarak. “Demirkırat” genel oyla şahlanmıştı. İşte bu yüzden 14 Mayıs 1950 seçimleri hep “Beyaz İhtilal” (3) diye anıldı”. (Birand ve ark. 2005: 43).

Seçim başarısında Demokrat Parti’nin Türkiye’yi, refahı simgeleyen Batı’ya eklemeyeceği konusunda verdiği sözün büyük bir rolü vardı. Demokrat Parti hükümeti verdiği bu sözü büyük ölçüde yerine getirdi. Çok partili rejimin ilk hükümeti, TBMM’nin onayını bile istemeden Kore Savaşı’na asker gönderme kararı alır. Hükümetin bu kararı, Türkiye’nin “hür dünya”nın askeri örgütü olan NATO’ya alınmasını sağladı. Türkiye’nin bu politikası ve Bandung Konferansı’nda bağımsızlığını yeni kazanan devletlere ABD’yi övmesi Türkiye’nin Üçüncü Dünya’dan neredeyse bütünüyle dışlanmasına neden olacaktı. Demokrat Parti iktidarı içeride de Türkiye’yi hızla Batı’ya eklemeyecek adımlar attı. ABD yardımları başlangıçta yine ABD’li uzmanların öngördüğü biçimde kullanıldı. ABD’den satın alınan üretim fazlası traktörlerin tarıma girişi ve iyi hava koşulları tarımsal üretimi artırdı. Bu gelişmeler o dönemde nüfusun % 80’ini oluşturan ve yüzyıllardır neredeyse sadece kendi geçimini sürdürmek üzere ekip biçen köylülerin artık ürünü satarak zenginleşmesini sağladı. Bu zenginleşme, ulusal düzeyde bir zenginleşmeyi doğurdu, kişi başına gelir büyük ölçüde arttı, nüfus artışına rağmen yaşam standardı hem köylerde, hem de kentlerde yükseldi. Sanayileşmeye yönelindi (Alpkaya ve Alpkaya 2005: 205-208).

Dizi’de Demokrat Parti hükümetinin anılan icraatlarını anlatan bu gelişmelere aşağıdaki konuşmalarda atıf yapılmaktadır. İlkinde Menderes, Cumhuriyet Halk Partili Şevket’in oğlu Ahmet’e görev önerirken bu gelişmeleri özetleyen bir konuşma yapar:

Adnan Menderes: “Atamız Aydın’a geldiğinde Cumhuriyet Halk Partisi İl Başkanıydım. Bize de uğradılar. Benden çiftçilerin durumuyla ilgili bilgi istediler. Anlattık, dinlediler. Beş dakikalık ziyaret dört saat sürdü. Bu sırada bir paket Gazi sigarası ve dört fincan kahve içtiler. Sonra konuştuklarımızı rapor etmemi istediler. Birkaç ay sonra adım radyoda milletvekilleri adayları arasında okundu. Hepimiz genç iktidarda memleket için çalışmaya başladık. Şimdi sıra sizlerde. Türkiye Müşterek Pazarla ilgili önemli bir sürece girdi. Yabancı dil bilen, iyi eğitim görmüş gençlere çok ihti-

yacımız var. Özellikle de hukukçulara. Müşterek Pazar, Türkiye tarihinin en önemli projesidir. Ayrıca Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu şu sıralar Amerika Birleşik Devletleri'nde Türkiye meselelerini tartışmaktalar. Eylül ayı sonunda benim de oraya gitmem mevzu bahistir. Bu seyahatte sizi de yanımda götürmek niyetindeyim. Rıza Bey ile görüştim. Kendisinin de fikirlerini aldım. Sizden sitayişle söz etti. Ben de bu şekilde düşünüyorum. İleriye dönük planlarınız nedir? Yeni kadrolarda yer almak ister misiniz?"

Bir başka atf da Ahmet ve Rıza'nın kızı Yasemin arasında yaşanan tartışmada yapılmaktadır.

Yasemin: "Peşin hükümlüsün. Demokrat Partili herkes onlara (Ahmet'in Cumhuriyet Halk Partili ailesi) göre hatalı, kötü. Evet, son zamanlarda iyi şeyler yapmadılar, ama bu daha önce yaptıklarını bir kalemde silmemizi haklı göstermez. Demokratlar diye küçümsemediğiniz insanlar bu vatan için gece gündüz çalıştılar. Hepsinde de vatan aşkı ve millet sevgisi var. Sen Avrupa'dayken ben burada yaşadım ve hepsini gördüm."

Tüm bu gelişmeler paralelinde Demokrat Parti'nin, iktidarları boyunca Cumhuriyet Halk Partisi ve taraftarlarının orduyu aleyhlerine kışkırttıkları kaygısı birçok kereler, aşağıda alıntılı olduğu üzere gerek Menderes'in konuşmalarında gerekse döneme ait literatüre katkı yapan kimi tarihçilerin metinlerinde yer almaktadır.

"<— Muhterem arkadaşlar!

Size esefle haber vermek isterim ki, iktidara geliştik, henüz bir ayı bulmadığı halde, bazı zaruri değişiklikleri mesele ittihaz ederek Cumhuriyet Halk Partisi, orduyu aleyhimize tahrik etmek yoluna sapmıştır. Bizim bütün çalışmalarımız memleketimizde demokrasiyi perçinlemeye matuftur. Cumhuriyet Halk Partisi, eğer başarılı bir çalışmaya girmek istiyorsa, başlarındaki iktidar hastalarını atmalıdır. Bu iktidar hastaları, havayı

kariştirmek istemektedirler. Memlekette siyasi iktidarı muhtel (bozuk) gösterecek, bir polemige, bir hücum ve taarruza geçmişlerdir.

Suçlama ağırdır. Menderes'e göre, C.H.P'nin başındaki iktidar hastaları ve ona göre en başta İnönü, demek ki orduyu ele alarak, iktidara karşı bir darbe, yani ihtilal hazırlamışlardır. Ve bu baştakiler atılmalıdır! Bu sözlerin konuşulduğu tarih, 13 Haziran 1950'dir..." (Aydemir1989: 194).

Bu gelişmeler dizide ise Menderes konutunda kurmayları ile gelişmeleri değerlendirmekte iken aşağıdaki konuşmalar ile temsil edilmektedir:

Rıza: Faydalı icraatı görmezden gelmek büyük haksızlık, en ufak bir zafiyet muhalefet tarafından bin misli büyütülüyor.

Bakan: Millet onları desteklemeye başladı mı Başvekilim, bunlara dur demezsek zor vaziyette kalabiliriz. Tabi en mühimi asker, bu hususta da çok dikkatli olunmalı.

Menderes: Ordu içinde bize karşı grupların olduğunu biliyoruz tabi. Yeni tayinlerle ortalık biraz sakinleşir diye umuyorum.

Bakan: Biz açıkçası askeri bir müdahaleden endişeleniyoruz.

Menderes: Katiyen olmaz beyler. Yanılıyorsunuz. (Kapıda nöbet tutan askeri kastederek) Şu genç asker bizim en sadık nöbetçilerimizden biridir. Şu toplantı sabaha kadar sürse o asker uykusuz, orda hiç yılmadan, bıkmadan, kıpırdamadan sabaha kadar durur. Yemez, içmez, kuş uçuramaz. Tehlikeli bir durumda gözünü bile kırpmadan canını feda eder. Bu Mehmetçik mi bana silah çekecek.

Yine bir başka konuşmada bu duruma bir kez daha atf yapılmaktadır. (Ahmet'in halası Sevim gazetede hükümet aleyhine bir yazı yazmış, akabinde yaşanan gelişmeler Ahmet ve Yasemin arasında tartışma konusu olmuştur.)

Yasemin: Babam makalenin ihtilal çağrısı olduğunu söylüyor, haksız mıyım?

Sen Lozan’da hukuk okudun. İhtilal çağrısını doğru bulan bir hukuk var mı? Hangi Avrupa gazetesinde orduya gel işe el koy diyen bir davet yazısı okudun?

1952 yılında birden Cumhuriyet Halk Partisi’nin haksız iktisapları denen bir sorun gündeme geldi. Hemen ardından da Demokrat Parti Meclis gurubu bir yasa teklifi hazırladı. Cumhuriyet Halk Partisi’nin tek parti döneminde edindiği tüm mallar haksız kazanım sayılıyordu. Bu dönem boyunca devlet bütçesinden, hayır kurumlarından, KİT’lerden Cumhuriyet Halk Partisi’ne sürekli para aktarılmış, gayrimenkul verilmişti. Demokrat Parti bu malların yeniden hazineye devredilmesini istiyordu ve Demokrat Parti bu konuyu “Demokles’in kılıcı” gibi muhalefetin başında sallandırmaya başlamıştı. Siyasi hava birden kızıştı. Bu hava içinde İnönü bir yurt gezisine çıktı. İktidarla muhalefetin ilk meydan savaşı başlıyordu. Çıban önce Manisa’da patladı. İnönü konuşurken Demokrat Partililer ile Cumhuriyet Halk Partililer birbirine girdi. Cumhuriyet Halk Partisi binası taşlandı, yaralananlar oldu. Asıl kıyametse Balıkesir’de koptu. Daha İnönü şehre gelmeden Cumhuriyet Alanı savaş meydanına döndü. Vali; İnönü’ye şehre girerse daha çok kan akacağını bildirdi, İnönü konuşmasını iptal etti ve geri döndü. Haksız iktisap yasası ise 1953 yılında meclisin o güne kadar gördüğü en şiddetli oturumlardan birinde kabul edildi ve tam seçim arifesinde Cumhuriyet Halk Partisi’ne adeta icra geldi. Siyasetin zirvelerinde fırtınalar esiyordu. Bu gerilimli atmosferde girilen seçimde (Mayıs 1954) Demokrat Parti yine büyük bir zaferle çıktı; oyların % 56.62’sini alarak milletvekili sayısını 503’e çıkardı. Bu sonuç Demokrat Parti için zafer iken, Cumhuriyet Halk Partisi için yıkım oldu. Bu, bütün çok partili demokratik rejim boyunca bir partinin alabildiği en yüksek oy oranı olarak tarihe geçti. Meclisteki sandalyelerin yüzde 93’ü artık Demokrat Parti’nin elindeydi. Cumhuriyet Halk Partisi ise tam bir hezimet şoku yaşıyordu. Dört yıl önce 625 milletvekili bulunan Cumhuriyet Halk Partisi grubunda şimdi sadece 31 kişi kalmıştı. İktidarsa eşi görülmemiş bir zaferle ikinci dönemine başlarken sonuçlar Demokrat Parti’nin başını döndürdü ve tam bir zafer sarhoşluğu yarattı (Birand ve ark. 2005: 43).

Bu seçim başarısı, Başbakan Adnan Menderes’in kendine güvenini de artırmıştır. Seçimler ertesinde verdiği bir mülakatta şunları söyler:

“Seçimler vatandaşların benim tuttuğum yolu ne kadar beğendiğini açığa vurdu. Şimdiye kadar ben, siz gazetecilere danışmaya değer veriyordum. (acaba ilaç diye Aspirin mi, yoksa Optalidon mu kullanmak münasiptir?) diye fikrinizi soruyordum. Halkın coşkun güveni bunu belli ediyor ki, böyle bir danışmaya ihtiyacım yoktur. Ben kendi kendime son kararı vereceğim, dilersem Aspirin, dilersem Optalidon kullanacağım.” (Ahmad’dan akt. İrvan 2000/7: 33).

Bu aşırı güvenin verdiği cüret 27 Mayıs ile sonuçlanan olayların nedeni olarak görülebilecektir. Dizide de 27 Mayıs’a kadar olan süreçte DP iktidarı ve dolayısı ile DP taraftarı karakterler ve eylemleri (Adnan Menderes, ekibi ve Rıza) olumsuz, CHP ve CHP’li karakterler (başta Şevket, kardeşi Sevim ve oğlu Ahmet) mağdur ve haklı temsil edilmektedir. DP iktidarının aşırı güveni muhalefete tahammülsüzlük olarak kendini gösterirken, konjonktür de aleyhine işlemektedir.

1950’lerin ortalarında, hava koşullarının kötüleşmesi ve Türkiye tarımına alternatif olan Avrupa ülkelerinin ekonomilerini toparlaması nedeniyle ekonomideki büyüme durdu. Bu süreçte sadece başlılanan askeri araç ve gerecin onarılması ve yenilenmesi için değil, alınan makine ve traktörlerin yedek parçaları için de ABD’ye bağımlı duruma gelen Türkiye ekonomisi, aldığı borçları ödeme zamanı geldiğinde krize girdi. Başlangıçta köylüler başta olmak üzere büyük bir halk desteğini arkasına almış olan Demokrat Parti yönetimi, bu desteği kaybetmemek için liberal politikadan ödün vererek korumacı önlemlere yöneldi ama başarılı olamadı. Bu gelişmelere politik yaşamdaki kriz eşlik etti (Alpkaya ve Alpkaya 2005: 205-208). Söz konusu durum aşağıdaki diyalogda da karşılığını bulmaktadır. Dizinin karakterlerinden Binbaşı Mehmet, oğlu Deniz’i Galatasaray Lisesi’ne kaydettirmek için kocası Menderes’in vekili olan (Rıza) ablası Nezahat’in Büyükada’daki evine gitmek üzere yola çıkmıştır. Yolda askeri araç bozulur ve Binbaşı’yı arabasıyla yoldan geçen bir köylü İstanbul’a

götürmeye talip olur. Yolda aralarında geçen diyalog köylünün Menderes yönetimine bakışını temsil edebilmektedir.

Köylü: Arabayı satıyorum, nakte ihtiyaç va. Bu gidişle tarlayı bahçeyi satıp İstanbul'a göçücez.

Binbaşı Mehmet: Ne oldu, başvekilin eskiden toprak eken biri diye pek seviyordun?

Köylü: Amaaaan, boşver komutan yaaa. Başvekil artık opere dinliyo opere.

İktidar bu olumsuzluklar karşısında eleştiriye de tahammül göstermekte güçlük çekmektedir. Özellikle muhalif gazeteler ve gazetecilere karşı katı bir tutum söz konusudur. Öyle ki ünlü gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın 80 yaşında hapse atılır (4). Dizide de Şevket'in kardeşi Sevim Demokrat Parti muhalifi bir gazetecidir. Anılan gelişmeler Sevim karakterinin öyküsü ile temsil edilmektedir. Rıza, Sevim'in yazılarından Demokrat Parti'li bir vekil olarak rahatsızdır. Gürsoy ve Ünsal aileleri arasında çıkan tartışma muhalefetin ve iktidarın bakışlarının temsili olarak kabul edilebilir.

Rıza (eşi Nezahat yanındadır, karşı komşuları Şevket ve kardeşi Sevim'e laf atar): Sevim Hanım, sabahtan beri yazınızın bıraktığı enkazı temizlemeye çalışıyorum.

Sevim: Siz yazımın enkazıyla uğraşacağınıza memleketle olanlarla meşgul olun. Basit teferruatla uğraşmaktan işin aslını kaçıyorsunuz.

Rıza: Öyle mi, siz görüyorsunuz ama bu nasıl bir kabiliyetse.

Şevket: Nezaketini bozma Rıza!

Rıza: Aramızda nezaket kaldı mı? Kız kardeşinin yazısını okumadın galiba.

Şevket: Elbette okudum, üstelik kendisini tebrik de ettim.

Rıza: Tebrik mi ettin? Aferin. Arkadaşının düştüğü durum seni çok eğlendirmiş belli ki!

Şevket: Hissiyatı bırak, ciddi bir mevzu üzerindeyiz, mebusu olduğun iktidar memleketi ne hale getirdi farkında değil misin?

Rıza: Ya muhalefet, muhalefetin hiç mi suçu yok? Bu halka neler yaşattınız, şimdi kalkmış her şeye karşı durmayı muhalefet sayıyorsunuz.

Şevket: Muhalefet vazifesini yapıyor, tabi ki olabildiği kadar. Sen muhalefete yapılan saldırılarda hiç böyle hassas değildin, ama mevzu sana dayanınca aslan kesildin.

Rıza: İşte müdafaa ettiğin fikrin marifeti bu, akıllı başında bir müzakere zeminini bırakmamak, memleketi çıkmaza sürüklemek, tabi çıkarlarınız baltalandı onun hıncıyla iftira ediyorsunuz.

Sevim: Bu nasıl iftira, söz milletindir, milletin hürriyetini yok ettiniz, her şey ortada.

Rıza: Hala burnunuz ne kadar havada Sevim Hanım, kendinizi hala efendi sayıyorsunuz ama değilsiniz, bitti o dönemler bitti...

Sevim'in yazısı üzerine iktidar yanlısı bir grup Sevim'in çalıştığı gazete binasının önünde (Vatan Gazetesi) toplanmış "Başvekil hakaret eden müdafaa etmek şerefsizliktir, bu yazıyı yazan da basan da namussuzdur" sözleri ile gözdağı vermekte, halkı gazeteye karşı kıskırtmaktadır. Sevim Hanım dışarı çıkar: "Çekilin, dağılın, yol verin, böyle zorbalıkla nereye varacaksınız, fikir hürriyeti, demokrasi nerede, dinlemeyi öğreneceksiniz, dinleyin." Kalabalık Sevim'i tartaklar, "Bunların hepsini asmalı!" sesleri yükselir. Akabinde Gürsoy ailesi olayları aralarında değerlendirirler:

Selma: Ülke kimlerin eline kaldı. Şu hale bak, dağ başında yaşıyoruz sanki.

Şevket: Buna nasıl cüret ederler, bu resmen linç teşebbüsü.

Sevim: En ufak bir tenkide tahammülleri yok, hemen protestocuları çıkıyor.

Şevket: (bağırarak) Taşralılar tepemize çıktı, bir tanesi de tam karşımızda oturuyor. Zaten suçlu bunlar, bunlar işte Menderes'i el birliği ile değiştirip bu hale getiren bunlar.

Selma: Şevket bu kadar harap etme kendini.

Şevket: Adam bir de gelmiş hesap soruyor bizden, neymiş, itibarı sarsılmışmış, gören de kıymetli bir itibarı var sanacak. Kim kimden hesap soruyormuş görelim bakalım.

(Şevket hışımına karşı yalındaki komşusu Rıza'ya gider)

Rıza: Seninle bir anlaşmaya varmak mümkün değil.

Şevket: Anlaşacak bir zemin mi bıraktınız, herkesi susturdunuz. Ben de susarsam sizinle anlaşmış mı olacağım, sonra Sevim gördüklerini yazmasın mı?

Rıza: Kimse sana sus demiyor. Ama kardeşin Sevim o yazıyı yazıyorsa sonuçlarına da katlanmak zorunda, koskoca bir memleketin başbakanından bahsediyorsunuz.

Şevket: Sen bana açıklasana iktidar aleyhine yazılan hangi yazıya hoşgörü ile baktınız? Neden sürekli gazeteler kapatılıp duruyor? Kapatılmayanlar sadece sizin lehinize yazanlar.

Rıza: Onlar devleti bölmeye çalışanlar, halkın kafasını karıştırıyorlar.

Şevket: Tabi ya, halk halk diye diye bu noktaya kadar geldiniz. Ama o halk bir gün karşına dikiliverir Rıza, ayağını denk al.

Rıza: O halk size ne istediğini gösterdi, yeter artık söz benimdir dedi, sizin anlayamadığınız, kavrayamadığınız bu.

Bu gelişmeler sırasında müdahaleyi gerçekleştiren tarafın, ordunun da gelişmelere bakışı Rıza'nın binbaşı olan kayınbiraderi Mehmet ile temsil edilmektedir. Mehmet, Sevim'in yazılarını olumlamakta, görev yerindeki meslektaşlarıyla müdahale gereksinimini tartışmaktadır.

(Ankara- 1959, 30 Ağustos Resepsiyonu'nda Binbaşı Mehmet ve Sevim diyalogu)

Subay: Ortam gittikçe gerginleşiyor.

Mehmet: Evet ben de farkındayım. (İzini isteyerek Sevim Hanım'a doğru yönelir.) Merhaba, sizi görünce şaşırdım. Muhafız gazetecilerin davet edilmediğini zannediyordum.

Sevim: Açıkçası ben de şaşırdım. Basının üzerine fazla gittiklerini düşündüler galiba.

Mehmet: Bu arada son makalenizi okudum.

Sevim: Nasıl buldunuz?

Mehmet: Durumu çok güzel ve net bir biçimde ortaya koyuyor.

Sevim: Hala aynı fikirde olduğunuza sevindim.

Mehmet: Aynı fikirdeyim, hatta benim de yazınıza ekleyeceklerim olabilir ama burası müsait bir yer değil.

Sevim: Farkındaysanız çember daralıyor.

Mehmet: Doğru, sizin için güzel bir makale başlığı. İktidarın etrafındaki çember daralıyor.

Sevim: Eee, her şeyin bir sonu var değil mi. (Mehmet'in eniştesi, Sevim Hanım'ın karşı komşusu, Menderesin yakın kurmayı Rıza smokinler içinde makam aracından iner) Sizin de durumunuz zor vallahi. Baksanıza eniştenize, dünyanın farkında değil, o dar çemberin tam ortasında.

Mehmet: Buna ne kadar üzüldüğümü tahmin edemezsiniz.

Sevim karakteri muhalif yazılarını sürdürmektedir. Polisler, gazetede muhalif makalesinden dolayı Sevim'i tevkif etmeye gelirler. Gürtlütyü duyan Rıza ve ailesi cumbadan olanları izlemektedirler.

Polis: Sevim Gürsoy, kimliğinizle birlikte teslim olmanız gerekiyor. Hakkınızda tutuklama emri var.

Şevket: Tutuklama emrinin gerekçesini görebilir miyim?

Polis: 3 Eylül 1959 tarihli gazete yazısı.

Sevim (Müstehzi bir gülümsemeyle izleyen Rıza'ya): Seyretmek eğlenceli olmalı Rıza Bey, hoşunuza mı gitti, ama unutmayın yakında seyreden biz olacağız.

6 Eylül 1955 tarihinde, İstanbul Ekspres Gazetesi, Atatürk'ün Selanik'teki evinin bomba-

landığı haberini yayımladı. Bu haber üzerine özellikle İstanbul ve İzmir'de 6- 7 Eylül olayları olarak bilinen olaylar çıktı, azınlıkların işyerleri, evleri ve kiliseleri yağmalandı. Olayları denetlemekte zorlanan hükümet, İstanbul ve İzmir'de sıkıyönetim ilan etti.

İktidar-muhalefet ilişkilerinin sertleşmesi, politik ve toplumsal cepheleşmeyi meydana getirdi. 1957 yılı sonunda Demokrat Parti TBMM'den geçirdiği yasa ile Meclis başkanının yetkilerini artırdı; başkana milletvekillerinin konuşmalarında yayınlanması istenmeyen bölümlerin TBMM tutanaklarından çıkarılması yetkisi tanındı. Bununla Meclis'te muhalefet etkisiz hale getirilmek istendiği gibi, Meclis'teki istenmeyen gelişmelerden kamuoyunun haberinin olmaması isteniyordu. (Uyar 2001: 31)

Demokrat Parti, 1957 seçimlerinden zaferle çıkmasına rağmen, aldığı oylar bakımından tüm muhalefet partilerinin aldığı oylardan daha az oy aldı ve yine ilk kez -1950'den bu yana-, % 50'nin altına düştü. Seçimler sona erdikten sonra, muhalefet partileri iktidarın azınlığa düştüğü ve iktidardan ayrılması gerektiği şeklinde propaganda yapmaya başladılar. Muhalefet partilerinin iktidara karşı güç birliği oluşturma girişimlerine Demokrat Parti, Vatan Cephesi'ni kurarak yanıt verdi. Demokrat Parti'nin amacı, partiye katılımları artırmak ve partiyi güçlendirmektir. Menderes kendi taraftarlarını "Vatan Cephesi"nde toplanmaya çağırırken, muhalifleri de "kin ve husumet cephesi" olarak tanımlıyordu. Bu, muhalefete karşı nasıl duygular içerisinde bulunulduğunu açıkça gösteriyordu. Hukuksal bir niteliği olmayan Vatan Cephesi'ne katılanların listesi her gün düzenli olarak devlet radyosundan ilan edildi. Haber saatinde okunan bu uzun isim listeleri halk üzerinde kötü etki yaratarak tepki topladı (Uyar 2001: 21-22).

Dizide bu gerilim Rıza ile kızı Yasemin arasındaki bir tartışmada da karşılığını bulmaktadır:

Rıza: Kes ağlamayı, çok kızdım. O'nu (Ahmet'i) görmeni yasaklıyorum işte o kadar. Bir daha tekerrür ederse okula da gidemezsin. Yaparım bunu. Çünkü başka türlü söz geçiremiyorum.

Yasemin: Sözümlü böyle mi geçireceksin baba? Yasaklar koyarak mı? O zaman sizin için söylenenler doğruymuş demek. Haksız yere insanlara yasaklar getiriyorsunuz, her şey istediğiniz gibi olsun diye. Bunun adına da demokrasi diyorsunuz! (Rıza, Yasemin'i tokatlar).

1 Mayıs 1959 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü ve yanındaki Cumhuriyet Halk Partililer Uşak'ta bin kadar Demokrat Partili kalabalığın saldırısına uğradı. İnönü atılan taşla başından yaralandı. İçişleri Bakanın radyoda bir konuşma yaparak İnönü gezisine devam ederse "karışıklıkların eksilmeyeceği" ihtarında bulundu. Bundan birkaç gün sonra ise İnönü bu kez Topkapı'da saldırıya uğradı. Bunları diğer saldırı, baskı ve yıldırma girişimleri izledi (Toker 1991).

1960 Nisan'ında oluşturulan Tahkikat Komisyonu ise Demokrat Parti iktidarının sonunu hazırlayan en önemli gelişmelerden birisidir. Demokrat Partili bazı milletvekilleri Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçim dışı yollardan iktidara gelme hazırlığı içinde bulunduğunu, hücre örgütleri oluşturduğunu, silahlandığını ileri sürerek bir soruşturma açılmasını isterler. 18 Nisan 1960'ta Demokrat Parti tarafından verilen önerge yine Demokrat Partililerin oylarıyla 27 Nisan'da Mecliste kabul edilir ve tümü Demokrat Partili milletvekillerinin oluşturduğu onbeş kişilik bir komisyon çalışmalarına başlar. Komisyon, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve diğer kanunlarla savcıya, sulh hâkimine, sorgu hâkimine ve askeri adli amirlere verilen yetkilerle donatılmıştır. Komisyon işe, komisyon faaliyetleri ile ilgili yayınlarla, Meclis'in tahkikat kararı ile ilgili müzakerelerinin yayınına yasaklayarak başlar. (5)

"O gün İnönü, Meclis'te önemli bir konuşma yaptı. Kendisinin ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin ihtilalden gelip demokrasiye geçtiğini, ihtilal yapmalarının olanaksız olduğunu, kurulacak böylesi bir komisyonun demokrasilerde yeri olmadığı için "**gayri meşru**" olduğunu, TBMM üzerinde bir baskı dönemi getireceğini belirtti. Ve şu ünlü cümlesi Meclis zabıtlarına geçti. "**Demokratik rejim istikametinden ayrılıp ülkeyi baskı rejimi haline götürmek tehlikeli**

bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam"... Bu konuşmanın yayımlanması derhal yasaklandı” (Coşkun 2004).

Dizi’de, Tahkikat Komisyonu ile ilgili sürece bir üniversite öğrencisinin fakülte bahçesinde diğerlerine seslenişi ile atıf yapılmakta, gençliğin DP iktidarının icraatlarına bakışı temsil edilmektedir.

Üniversite öğrencisi: Arkadaşlar gazeteleri okudunuz. Meclis Tahkikat Komisyonu kurulmuş bugün. Biz bu geleceğin gençleri olarak ne yapıyoruz? Bizim de bir şeyler yapmamız gerekmiyor mu?

Genç kalabalık: “Adalet istiyoruz, hürriyet istiyoruz!”

İhtilalin ilk işareti üniversitelerden gelir. İstanbul ve Ankara olayları denilen ve Demokrat iktidarın muhakeme ve muhasebesinde büyük ağırlık teşkil edecek olan gösteriler, önce üniversitelerde başlar. 27 Nisan’da İstanbul’da, 28 Nisan’da ise Ankara’da büyük olaylar cereyan eder. İstanbul Üniversitesi’ndeki olaylarda üniversite rektörünü bir takım polisler, komiserler yerlerde sürüklerler ve gafil bir örfi idare komutanı, Siyasal Bilgiler Okuluna “Ateş!” kumandasını açıklar. İstanbul ve Ankara’da silahlar patlar (Aydemir 1989: 361). İstanbul Üniversitesi öğrencisi Turan Emeksiz ölür. İki ilde sıkıyönetim ilan edilir.

Söz konusu gelişmeler ve olayların değerlendirilmesi, olayları gazetede okuyan Şevket’in ağzından verilmektedir.

Şevket: “Beyazıt Meydanı’nda yapılan gösteriler sırasında Orman Fakültesi öğrencisi Turan Emeksiz öldürüldü. Üniversiteler bir ay süre ile kapatıldı.” Çocukların üzerine ateş etmişler, gencecik çocuklar ölüyor. Buna kim dur diyecek?

Sevim: Kardeş kardeşi vuruyor. Sıkıyönetim ilan ederek olayları bastıramadılar şimdi de bu yolu deniyorlar.

Şevket: Ya Tahkikat Komisyonu, herkesi sorguya çekmenin kılıfını uydurdular. Asıl onları kim sorguya çekecek?

Sevim: Bence çok yakında olacak bu zaten. Bıçak kemiğe dayandı ağabey görmüyor musun?

Selma: Ahmet nerde kaldı? İçim rahat değil. Çocuklarımı güvende hissetmiyorum.

Ahmet (dışarıdan gelir): Duydunuz mu, yarın sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş.

Sevim: Güzel çözümü buldular işte (!).

Demokrat Parti iktidarı olaylara hâkim olamayınca çareyi basını susturmakta arar. Yeni Sabah, Zafer, Milliyet, Hür Adam, Akşam gazeteleri bir haftadan on haftaya değişen sürelerle kapatılır. Bu dönemde ABD Başkanı Henry Truman’ın Başbakan Adnan Menderes’i uyaran bir açıklamasının ABD basınında yer alması oldukça dikkat çekicidir. Truman, demokrasinin esenliği için gazetecilerin cezalandırılmasına son verilmesini tavsiye etmektedir. Ona göre, “bir ulus, tüm özgürlükleri tehlikeye atmadan basını sindiremez” Menderes bu uyarıyı dikkate alarak Komisyon’un çalışmalarını sona erdirdiğini açıklamış (25 Mayıs 1960), ama çok geç kalmıştır (İrvan 2000/7: 40).

Menderes, yaşanan gelişmelerden Cumhuriyet Halk Partisi’ni sorumlu tutmakta, üniversiteyi ve orduyu kışkırtıklarını düşünmektedir. Bu durum dizide Menderes’in çalışma arkadaşları ile gerçekleştirdiği konuşma sırasında yansıtılmaktadır.

Menderes: Bütün bu olanlar Cumhuriyet Halk Partisi’nin bir avuç anarşisti kışkırtmasıyla gelinen son nokta. Türk Ordusu çok yaşa diye bağırıyorlar. Tam bir tezgâh. Görünen o ki el ele verip bize karşı nümayişlere devam edecekler. Her şey öğrencilere mal edilecek.

Rıza: Millet de öğrencilerin bize karşı olduklarını düşüncecek. Tablo bu.

Menderes: Tabloya doğru bakmaları lazım. Bu bir avuç halk partilinin işi. Ülkenin geri kalanı sükûnet içinde. Meydanları doldurarak bu hakikati değiştiremezler.

Rıza: Biz de meydanları doldurabiliyoruz Sayın Başvekilim. Bazı şeyler duyduk. Beş Mayıs’ta, saat beşte Demokrat Parti’li’li gençler bir nümayişe hazırlanıyor.

Akabinde gençlerin tepkilerine yer verilmektedir. Üniversite öğrencileri, Demokrat Parti’li

gençlerin yapacağı gösteriyi değerlendirirken gösterilir:

Öğrenci: Arkadaşlar beş Mayıs'ta Kızılay'da yapılacak gösteriyi duydunuz. Sahte gösterilere son! İktidar partisine mensup gençler Cumhurbaşkanı ve Başvekili alkış yağmuruna tutacaklar. Sahte alkışlara son! Bence karşılığında birlik ve beraberlik içinde olmalıyız arkadaşlar. Sesimizi duyuracağız. Beşinci ayın beşinde saat beşte Kızılay Meydanı'nda (gençler kulaklarına bu randevu saat ve yerini fısıldarlar ve hep bir ağızdan marş söylerler: "Olur mu böyle olur mu, kardeş kardeşi vurur mu? Kahrolası diktatörler bu dünya size kalır mı?")

İktidarın özellikle ilk iki yılında ekonomi alanında önemli gelişmeler kaydetmesine karşın ABD eksenli dış politika izlenmesi, kaynakların plansız kullanımı, devlet ihalelerinde partizanlık gibi uygulamalarla başlayan olumsuzluklar üzerine yapılan yanlışları düzeltmek yerine, basında yükselmeye başlayan muhalefeti kısmak yaşanan balayı döneminin kısa sürmesine neden olmuştur (6). Böyle bir ortamda, ordu içinde bir grup, on yıllık Demokrat Parti iktidarını sona erdirmek üzere bir askeri darbe yapmaya karar verir.

Dizide, ordunun olaylara bakışı bir kez daha Binbaşı Mehmet'in mesai arkadaşları ile konuşmasında temsil edilmektedir.

Binbaşı Mehmet: Ne söylediğinizi gayet iyi anlıyorum. Ama ihtilali yapmaktan çok sonrasını planlamak mühim. Sonrası için plan var mı? Süngüyle iktidara gelinir ancak üstünde oturulmaz.

Subay 1: Ayrıca ihtilali meşru kılacak suçları iyi ifade etmek lazım. Demokrat Partilileri cezalandırmazsak gayri meşru duruma düşeriz.

Subay 2: Bundan kolay ne var, sadece Menderes için bile bir sürü suç sayabiliyim, hususi hayatı da cabası.

Binbaşı Mehmet: Ciddi anlamda bu doğru dürüst bir gerekçe olabilir mi sizce?

Subay 2: Değil tabi ama düşünersek müşkülât çekeceğimizi hiç zannetmiyorum.

Subay 3: Bu arada Kara Kuvvetleri Komutanı Gürsel Paşa, Milli Savunma Bakanı'na bir mektup yazmış. Bayar'ı suçluyormuş. İstifa etsin yerine Menderes geçsin istiyormuş.

Binbaşı Mehmet: Bakan da Paşa'yı üç ay izinli saymış. Sonra da emekliye ayrılıyor zaten. Elimizi çabuk tutmazsak lidersiz kalacağız.

Mehmet Gönübol ve arkadaşları 27 Mayıs 1960 sabahı yapılan devrimin nedenlerinin Demokrat Parti iktidarının iç politika tutumunda, özellikle ekonomik huzursuzlukta aranması gerektiğini belirtir (Gönübol ve ark. 1993: 323).

"Ordu niçin tedirgindi? Hocalar, mektepler, üniversiteler niçin hem tedirgin, hem kırgındılar? Memur niye iktidardan yüz çeviriyordu? Adliye cihazı niye kırılmıştı? İktidarı tutan gazeteler niçin ve ancak devletçe besleniyordu ve okuyucu bulamıyordu da, bar muhalefet geliyordu? Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle ziraatta, sanayide, ticarete uyanan hareketlilik, şimdi niçin reaksiyonlar yaratıyordu? Banka ve kredi işlerine tefeciliğin, partacılığın girişi niçindi? Ve eski bir bankacı olan Bayar, bunu nasıl değerlendiriyordu? Vatan Cephesi ne demektir? Bu bir parti miydi? Bir cemiyet miydi? Yoksa köylerde, kasabalarda, niçin ve ne zaman harekete geçeceği belli olmayan, ama vakti gelince kendisinden bir şeyler beklenen sorumsuz bir kaba kuvvet miydi? O günlerde ve bu cephede, 700.000 kişiyi toplayacağız deniyordu. Bunlar, bu sorumsuz kalabalık toplanırsa ne olacaktı?" (Aydemir 1989: 264-265).

Nihayetinde 27 Mayıs 1960'ta ordu müdahalesi gerçekleşir. Dizi'de ihtilalin gerçekleşmesi Kütahya'daki Menderes'e ihtilalin tebliğ edilmesi canlandırılarak verilir.

Menderes (şaşkın, sıkıntılı): Benim telefon etmem lazım, Ankara'yla görüşmeliyim.

Muhsin Batur: Ben, Kurmay Albay Muhsin Batur. Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koydu. Vazifem sizi Eskişehir’e götürmektir.

Menderes Yani beni tevkif mi etmek istiyorsunuz?

Muhsin Batur: Hayır, sizi emniyet altında Eskişehir’e götüreceğim.

Menderes Peki suçum ne?

Muhsin Batur: Size suç izah edecek durumda değilim. Benim vazifem bu kadar. (Albay’ın arkasında duran bir asker tüfeğini Menderes’e doğrultunca Albay askere sertçe talimat verir.) İndir silahını.

Dizi’de gelişmeler Gürsoy ailesi cephesi o-lumlanarak verilir. Adeta, müdahale ile yaşanan mağduriyetler son bulmuştur. Bu aşamaya kadar Cumhuriyet Halk Partili Gürsoy ailesi haklı ve mağdur gözükmekte, söz konusu kesim sempati uyandıracak biçimde temsil bulunmaktadır. Gürsoy ailesi radyo başında ihtilal haberini dinlerken görülür.

Radyodan “Başvekil Adnan Menderes ve Polatkan Kütahya’da yakalandı. Askeri bir uçakla Ankara’ya getirildiler” haberi duyulur.

Şevket: Nihayet, nihayet düşürdüler. (Olaylar sürerken Gürsoy ailesi gelişmeleri değerlendirir.) İhtilal bütün memlekette büyük bir sevinçle karşılanmış. Şimdi Demokrat Parti’li mebuslar evlerinden alınıp götürülüyor-muş.

Selma: Kimseye sürpriz olmamıştır herhalde. Neticede bu durumu kendi elleriyle hazırladılar.

Ahmet: Bu durumda Rıza Amca’yı da götüreceklendir.

Şevket: Mutlaka. Menderes’in yakınında olup da tevkifatın dışında olmak bana göre pek mümkün değil.

Ahmet: Onları neyle suçlayacaklar sen-ce?

Şevket: Anayasa ihlaliyle.

Ahmet: Yani en ağır suçlardan biriyle.

Sevim (dışarıdan gelir): İnanılır gibi değil, kimsenin sokağa çıkma yasağına riayet ettiği yok. Halk sokaklara dökülmüş, subaylar eller üstünde dolaştırılıyor, tanklara çiçekler atılıyor...

Rıza da diğer Demokrat Partili vekiller gibi tutuklanır. Tutuklama dramatik bir atmosferde sergilenir. Burası aynı zamanda temsilde bir kırılma noktasıdır. Buraya kadar muhalefetin haklılığı ve mağduriyetini sergileyerek, izleyiciyi Demokrat Parti’ye karşı olumsuz bir duruşa sevk eden bir başka deyişle Demokrat Parti iktidarını neden olduğu mağduriyetler ile olumsuz gösteren temsilde ibre tersine döner. Müdahale sonrası tutuklamalar, tutukluların Yassıada’ya götürülmesi ve yargılamada Demokrat Parti iktidarı mensuplarına yapılan muamele dizideki temsilinden hisse ile belli ölçüde haksız ve ağırdır.

Dizinin senaristlerinden Nilgün Öneş’in diziyile ilgili bir röportajdaki 27 Mayıs değerlendirmesindeki “Büyük bir kesim bence bunu desteklemiş. Bayram sevinci bu yüzden yaşanmış. Bununla ilgili çok belge ve bilgi geldi elimize. O subaylar kahraman kabul edilmiş. Ama sonra bence idamlarla ilgili bir acıma ve üzüntü hissi oluşmuş. Benim algım bu yönde...” ifadeleri de bu saptamayı doğrular niteliktedir (Çapkulu 2007: 13). Öyle ki yaşananlar karşısında Şevket’in avukat oğlu Ahmet, Rıza karakterinin savunmasına talip olmak ister. Dizinin başından beri Demokrat Parti iktidarına koyu muhalefet eden Cumhuriyet Halk Partili bir aileye mensup olmak ile beraber eylem ve söylemleri ile iki uçta da yer almayan, döneme tarafsız bakışı temsil eden Ahmet için de ibrenin yönü değişmektedir. Bu isteği nedeniyle babasından ağır tepkiler alır. Aralarında yaşanan tartışma ve tartışmada geçen ifadeler (örneğin “düşükler”) Şevket’in şahsında müdahale yanlılarının olaya bakışını temsil etmektedir.

Şevket: Sen düşüklerden birini mi savunacaksın?

Ahmet: Düşük mü? Baba, düşük dediğin kişi senin çocukluk arkadaşın. Yıllarca komşuluk ettik. Annem, eşinin arkadaşı. Kızları Işık, kardeşimin en iyi dostu. Şimdi o ailenin halini nasıl görmezden geliriz?

Şevket: Bu kabul edilemez. Sen, Rıza’nın avukatı olamazsın. Ne ile suçlan-

dıklarını görmüyor musun? Tarih boyunca bütün diktatörlerin başına gelen onların da başına gelecek. Benden ders almıyorsan tarihten ders al.

Ahmet: Onlar demokratik bir yolla gitmeliydiler baba. Askeri bir darbe ile değil, seçimle. Evet tarihten ders almalıyız. Ama alacağımız ders ne? Bu çok mühim. Çok ciddi bir konuda çok farklı düşünüyoruz.

Aynı şekilde Demokrat Parti iktidarının eylemlerinden özellikle de bir basın mensubu olarak fazlası ile mağdur olan Sevim karakteri de yaşananlar karşısında düşünce değişikliği içinde temsil edilmektedir. Bu durum, Şevket'e Yassıada'da gerçekleşecek yargılamada savcılar heyetinde görev teklif edilmesi konusunda Sevim ile aralarında geçen konuşmada belirgin olarak görülmektedir.

Sevim: Tebrik ederim demem mi lazım bilemedim. Düşükleri yargılayacaksın, yani Rıza Ünsal gibilerini ha?

Şevket: Bundan rahatsız mısın?

Sevim: Evet rahatsızım. Adamların evlerinden nasıl alındıklarını, Yassıada'ya nasıl götürüldüklerini duymadım mı? İntihar havadisleri başladı. Bu iş kötüye gidiyor ağabey. Senin böyle bir işin içine girmiş olmandan da rahatsızım.

Yargılama sürecinde Sevim ve Şevket arasında geçen konuşmada da Sevim'in bu süreçteki şüpheleri müdahale sonrası gelişmelerde eski iktidarın mensuplarına haksızlık yapıldığı endişelerini temsil edebilmektedir.

Şevket: Onlar düşürüldüğünde aramızda en çok sen sevinmiştin. Ne oldu da fikrin bu kadar değişti?

Sevim: Fikrim değişmedi, onların yaptıklarını da görmezden gelelim demiyorum. Sadece adil bir şekilde yargılanmalarını istiyorum, adil. Endişem bu.

27 Mayıs İhtilali'nden sonra sayıları 5000'i bulan subay, Milli Birlik Komitesi kararıyla 42 sayılı yasa çıkarılarak 3 Ağustos 1960'da emekliye ayrıldılar. Daha sonra, 13 Kasım tasfiyesi ile Milli Birlik Komitesi'nden uzaklaştırı-

lacak 14'lerin (7) (Yalçın ve ark. 2005: 578-579) yargılanmamaları "Emekli İnkılâp Subayları" kısaca "Eminsu" lar adı verilen bu subaylarda, haklarının yendiği düşüncesinin yerleşmesine neden olacaktı (Mumcu 1993: 130-131).

(Rıza'nın eşi Nezahat'ın kardeşi olan Mehmet Binbaşı da Eminsu tabir edilen subaylardandır. Ablası Nezahat ile arasında geçen konuşmada Mehmet desteklediği ihtilal sonrasında başına geleni değerlendirmektedir.)

Nezahat: Ne oldu Mehmet, Ankara'dan İstanbul'a mı tayin oldun?

Mehmet: Hayır abla, emekliye sevk edildim. Bu zorunlu bir emeklilik. 3400 subay da benimle aynı kaderi paylaştı. Demokrat Parti'ye yakın olmak da nedenlerden biri. Birkaç hafta önce Demokrat Parti'lilerden yazılı olarak yakınları ile ilgili bilgileri aldılar.

Nezahat (düşünceli): Rıza da kayınbiraderini bildirmek zorunda kaldı demek.

Mehmet: Aslına bakarsan emekli olduğumuz için fazla üzülmedim. Bana göre bizim işimiz 28 Mayıs'ta bitmişti. Artık ülke idaresi sivillere geçmeli. Benim gibi düşünenler var ama bazı siviller ve hocalar siz bırakırsanız iktidar yine bu adamların eline geçer diyorlar. İhtilal evlatlarını yemeğe başladı bile. Toplum güvenmeyenler, birbirlerine de güvenmemişler.

Askeri yönetim sırasında Demokrat Parti kapatıldı, Cumhurbaşkanı Bayar da dâhil olmak üzere önde gelen Demokrat Parti yöneticileri 14 Ekim 1960-15 Eylül 1961 tarihleri arasında "Yassıada Duruşmaları" diye anılan askeri mahkemede yargılandı. Yassıada duruşmaları 592 sanığı, 1068 tanığı ve 150.000 izleyicisiyle, kararlar defterine geçen 18 davası ve 11 ay 1 günlük mesaisiyle 10 yıl 13 günlük Demokrat Parti iktidarının Yüksek Adalet Divanı önündeki hesap günleri oldu. Yüksek Adalet Divanı'nın "sabık ve sakıt" iktidarı yolsuzluk, demokrasiye mugayir tavır ve hareketler, Anayasayı İhlâl, diktatörya inşa etmek ve sair suçlarla sonuçta hepsi tek ve büyük bir Anayasayı İhlâl davasıyla birleştirilen 17 davada yargılandığı

mahkemede “suçlu” bulunan Başbakan Menderes ile iki bakanı Eylül 1961’de idam edildi (http://www.kitapalemi.com/58908-yuksekk_adalet_divani_kararlari_istanbul_yassiada.kitap, 26.06.2007).

SONUÇ

27 Mayıs’a uzanan politik olayların ve sonrasında gelişmelerin kronolojik sıralaması ekleninde, “Hatırla Sevgili” adlı televizyon yapımı temsilde dönem olarak 27 Mayıs Türkiye’sinin fotoğrafı çekilmeye çalışılmış, “Hatırla Sevgili”de geçmişin izi sürülmüş, iz bırakan olayların dizide nasıl temsil edildiğine bakılarak bu tür yapımların geçmişi geleceğe taşıma gücüne atıf ile; üç idam, onlarca yıllık hapis cezaları ve memuriyetten menlerle kapanan, ve yeni bir cumhurbaşkanı, yeni bir kabine, sonunda seçimlerin gerçekleşmesiyle demokrasi yoluna devam eden Türkiye’yi anlatan bir dönemin temsili ele alınmaya çalışılmıştır.

Dizide analiz edilen kısım Adnan Menderes’in idamı ile tamamlanmış olup Necdet, Hasan, Mehmet ve Yasemin karakterleri arasında geçen konuşma gelinen noktadan geçmişe uzanan bir panoramada olanları özetleyen, sonuç konuşması niteliğinde bir temsildir.

Necdet: Doğrusu bu idam cezalarını tatbik edeceklerine ben hiç ihtimal vermiyordum.

Hasan (Necdet’in babası, Rıza’nın Demokrat Parti’li arkadaşı): Söylentiye göre İmralı’da idam olmazsa mahkumları kurşuna dizmek için bekleyen subaylar varmış, onlara sorarsan kanunları tatbik ettiklerini düşünüyorlar.

Necdet: Ama bu da bir çeşit insan öldürme suçu değil mi sanki? Bir grup devlet görevlisinin bunu tasdik etmesi neyi değiştirir?

Mehmet: Tarih boyunca böyle gelmiş böyle gidiyor. Bir gün bu cezanın olmadığı bir dünyada yaşayacağız inşallah

Yasemin: Üstelik hukuki hata karşısında geri dönüşü de yok.

Necdet: Değil mi, üç kişinin idamı yerine getirildi mesela. Ya günün birinde bu ceza fazlaymış diye düşünülürse?

Yasemin: Babam kurtulduğunda sevindiğim için neredeyse utaniyorum. Ölümler karşısında hepimiz yaralandık aslında.

Necdet: Çok doğru, hani ne olmalıydı bilmiyorum ama bunun için en başa dönüp düşünmek lazım, mesela 27 Mayıs 1960’a.

Mehmet: Bu mevzu çok derin Necdet. Ama haklısın, bu sonucu başlangıç hazırladı.

Demirkırat adlı belgeselden bir ifadeyle: “Bugün tarih ötesinden 1950’lerin o karmaşasına bakıldığında üzülmemek elde değil. İnsan hikâyesinin sonunu bilse de hep bir şeyler olup, bu acı finali önlesin diye bekliyor. Yapılan hatalar fark edilsin, bir ortak noktada uzlaşsın ve geliyorum diyen kaza önlensin istiyor” (Birand ve ark. 2005: 91).

Demokratik bir toplumda özgür seçimlerle iş başına gelen bir iktidarın yanlış politikalarının ve uygulamalarının çözümü genellikle seçim sandıklarında aranırken, amacı ne olursa olsun, iktidarın seçimle değil kuvvet yoluyla el değiştirmesi ve peşinden gelen idamlar “sorunların önünü açabilecek siyasi bir çözüm olabileseydi, demokrasi tatil edilmeseydi” temelli “keşke”lerle yüklü bir toplumsal vicdan ve bellekte izleri silinmeyen yaralar oluşturmuş, “Hatırla Sevgili” adlı dizideki temsili ile ayrıntılı biçimde ele alındığı üzere toplumun geçmişle kurduğu ilişkide bir kopuş içermiştir.

Şimdi artık geride kalan, dün olduğu gibi, bugün de, yarın da, her yönden üzerinde yazılmaya, çizilmeye, konuşulmaya devam edilecek olan bir “hatıra”dır.

NOTLAR

(1) Örneğin Vecdi Bürün tarafından kaleme alınan “Türk Ordusunun Zaferi- Kansıız İhtilal” adlı kitapta dönemin İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sıdık Sami Onar “uluslararası şöhrete sahip saygın hoca”, “polisler tarafından insanlık dışı fiziksel saldırıya uğrayan, yerlerde sürüklenen ilim adamı”, “iyi yürekli, bütün memleket çocuklarını kendi öz evlatları gibi seven olgun insan”, Demokrat Parti iktidarı için “demokratik rejimi soysuzlaştıran, Atatürk’ü unutturmaya çalışan müste-

bitler “, “milletin ve devletin hayatına kasteden korkunç tasarı ve plan hazırlayıcıları”, “zulüm kuvvetleri”, “melek yüzlü görünmeye çalışan canavarlar”, “Nazileri geçtiler”, Başbakan Adnan Menderes için “pamuk tarlaları diktatörü”, “insan kasabı”, “dünyanın en büyük şantajcısı” nitelemeleri yer almakta (Bürün 1960), yine Hayat mecmuasında İnkılabın Sebepleri adlı albümde fotoğrafların altındaki yazılar ile 27 Mayıs İnkılabı övülerek yaşanan mağduriyetler anlatılmakta, iktidar mensupları “Halkımız boğazlanırken, Gençlik kurşunlanır, yerlerde sürüklenirken ve Rektör copla dövülürken sabık Reiscumhur C. Bayar ve Hariciye Vakili F. Rüştü Zorlu sakilerin elinden viski içmekteydi” vb ifadeler ile küçük düşürülmeye çalışılmaktadır (Hayat Mecmuası 1961). Bunlara karşın Tekin Erer “Yassıada ve Sonrası” adlı kitapta (Erer 1965) dönemin İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sıdık Sami Onar için “...yahudi kanının şeytanlığı”, “haham torunu” ifadelerini kullanırken İnönü’yü muhalefetin ilk haftasından başlamak üzere hükümete karşı davranışında hak, nasafet ve siyasi ahlak kaideleri dışına çıkmakla, CHP’yi de 10 sene boyunca sistemli ve yıkıcı faaliyetlerde bulunmakla, muhalefete düştüğü ilk günden beri yalan haber -Türk-Amerikan dostluğu, yardım şartları, hükümet ile Türk kadınlarının şeref ve itibarları hakkında vatandaşların en ulvi hislerini tahrip ve tahkir edecek, halkı hükümet aleyhine tahrik edecek, vatandaşları bir-biri aleyhine kışkırtacak, aleni ayaklanmaya sevk edecek nitelikte- propagandasının kaynağı ve merkezi sıklıkla olmakla itham etmektedir.

(2) Bu anlamda bir bakıma filmler (“Hatırla Sevgili” adlı televizyon dizisi içinde geçerli bir saptamadır), muhtelif temsil biçimlerinin, toplumsal gerçekliğin nasıl kavranacağını, daha da fazlası, ne olacağını belirlemek için birbirleriyle yarıştığı bir kapışma zemini olmaktadır (Ryan ve Kellner 1997: 37- 38).

(3) Tarihi Cemal Kutay da 27 Mayıs İhtilalini Milli Birlik Komitesi üyesi Osman Köksal’a yazdığı 28 Haziran 1960 tarihli mektubunda “Beyaz İhtilal” olarak nitelemektedir. (Mumcu 1993: 107)

(4) Hapse giren gazeteciler Hüseyin Cahit Yalçın ile sınırlı değildir. 1960’a kadar Metin Toker, Cihat Baban ve Mehmet Ali Kışlalı,

Ülkü Arman, Yusuf Ziya Ademhan, Beyhan Cenkçi, Ahmet Emin Yalman, Tunç Yalman, Selami Akpınar, Adnan Dövençi, Şeref Bakışık, Oktay Verel, Beyhan Cenkçi, Şahap Balcıoğlu, Kurtul Altuğ, Doğan Avcıoğlu da muhalif basından hapse giren gazeteciler arasındadır.

(5) Tekin Erer Yassıada ve Sonrası adlı kitabında özgürlüklere saldırının en büyük sorumlusu olarak görülen Tahkikat Komisyonu Raporu’nda büyük suç unsurları çıkabileceğini, raporun içinde kurşuna dizilecek isimlerin yer alacağını tahmin edenlerin raporu okuyunca hayal kırıklığına uğradıklarını ileri sürer. “Çünkü rapor baştan sona kadar C.H.P. muhalefetine karşı bir müdafaa tarzında kaleme alınmıştı. Kimseyi kurşuna dizmek değil, üç günlük hapis bile tavsiye edilmiyordu” (Erer 1965: 137).

(6) Gökçen Alpkaya ve Faruk Alpkaya’ya göre Demokrat Parti tek parti yönetiminin zihniyetini ve uygulamalarını benimseyerek parti içi muhalefet de dahil olmak üzere her türlü muhalefeti sindirmeye yönelmiştir (Alpkaya ve Alpkaya 2005: 205-208). Çoşkun Üçok’a göre de, 1950 seçiminden sonra Adnan Menderes’in kurmuş olduğu ve Demokrat Parti çoğunluğuna dayanan hükümetler yavaş yavaş muhalefeti yok etmek için çalışmaya başlamışlardır (Üçok 1980: 298). Mete Tuncay, Demokrat Parti’nin ekonomik sorunlar nedeniyle iktidarı kaybetmekten endişe duyduğunu ve bu endişelerin de partiyi muhalefete karşı sert önlemler almaya ittiğini ileri sürmektedir. Bir başka ifade ile, Demokrat Parti kendisini kurtarmak için siyasal özgürlükleri feda etmiştir (Tuncay ve Zürcher’den akt. İrvan 2000: 41). Cem Eroğul, Demokrat Parti’nin özgürlükçü bir anlayışla başlayıp otoriter uygulamalar sonucu yıkılmasının nedenlerini iki ana grupta toplar: İlk grupta ekonomik nedenler yer almaktadır. DP, ekonomik kalkınma vaadiyle işbaşına gelmişti. Ancak, yanlış kalkınma politikaları sonucu ekonomide dışa bağımlılık arttı. Enflasyon yükseldi. Özellikle son dönemlerde ekonomideki kötü gidiş, halkın hoşnutsuzluğunu arttırmaya başladı. İkinci grupta ise siyasal nedenler bulunmaktadır (Eroğul 1998: 245-247).

(7) 14 Kasım 1960 günü 14 Milli Birlik Komitesi üyesinin görevlerinden affına dair kanun kabul edildi. 15 Kasım günü ise 14 Milli Birlik